

ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

ЕРМОЛОВСЬКА Ольга Юріївна

**Соціальний захист як фактор стабілізації життєвого
рівня населення в умовах трансформаційної економіки**

08.09.03. - Праця, заробітна плата і рівень життя

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Харків- 1996

058
394.8
ЛННБ України ім.В.Стефаника

00760908 (U)

AB 36.658

Дисертація є рукописом. Роботу виконано в Харківському державному автомобільно-дорозньому технічному університеті.

Науковий керівник:

- кандидат економічних наук,
професор Бережний В.М.

Офіційні опоненти: - КОЗАК Володимир Євгенович
доктор економічних наук, професор
головний науковий співробітник
ІЕ НАН України (м.Київ)

ДУХОВ Володимир Єгорович
кандидат економічних наук, доцент
Харківська державна академія
залізничного транспорту

Провідна організація - Національна юридична академія
України ім.Я.Мудрого

Захист відбудеться "23" січня 1997 р. о 15¹⁵ год.
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 02.02.11 в
Харківському державному університеті за адресою: 310077,
Харків, майдан Свободи, 4, ауд.5-67.

З дисертацією можна ознайомитися у Центральній науковій
бібліотеці університету.

Автореферат розісланий "23" грудня 1996 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Соболев В.М.

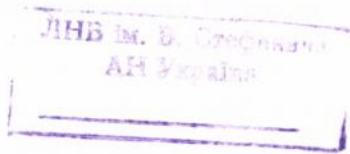
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ.

Актуальність теми дослідження. Однією з найважливіших проблем економічної реформи є створення механізму соціального захисту населення, розробка його принципів та форм, що відповідають вимогам ефективної ринкової економіки.

Досвід країн з ринкової економікою показує, що при всіх економічних позитивних якостях ринку, включаючи можливість забезпечення високого рівня споживання населенням матеріальних благ та послуг, він не вирішує багатьох соціальних проблем. Передусім ринкова система, головним атрибутом котрої є конкуренція, заснована на визнанні нерівності членів суспільства в розподілі суспільного продукту та призводить до суттєвої диференціації доходів населення та до змінення соціальної структури суспільства. Ринок не гарантує усім право на працю, освіту, медичне обслуговування, не забезпечує збереження реальної купівельної спроможності грошових доходів та заощаджень. Тому існує об'єктивна необхідність створення механізму соціального захисту і підтримування нормального життєвого рівня людини.

Розробка цих питань широко висвітлена та знайшла своє застосування у країнах соціально-орієнтованої ринкової економіки. Досить зрозуміло, що зміст і проблеми соціального захисту не вивчались під час попереднього суспільно-економічного державного ладу нашої країни. Існували лише праці, в котрих критично оцінювалась результативність тих заходів і програм, що здійснювались в західних країнах. Тому актуальність обраної теми дисертації обумовлена:

- 1) нерозвиненістю цього напрямку у нашій економічній науці;
- 2) необхідністю швидкої розробки концепції соціального захисту в умовах значного погіршення життєвого рівня населення;

3) відсутністю напрямків діяльності щодо захисту населення в умовах, що змінюються: перехід до ринку; стабілізація ринкового господарства.

Особливість сучасного моменту така, що ринкова система в нашій країні розвивається непередбачено, тому необхідно постійно вносити корективи в дію соціально-економічних реформ, критерієм котрих, на наш погляд, може бути економічна оцінка форм реалізації соціального захисту.

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є теоретичне обґрунтування соціального захисту населення як підсистеми виробничих відносин, процесу відтворювання населення, виявлення форм, джерел та методів соціального захисту як головного засобу в забезпеченні нормального життєвого рівня населення України в трансформаційний період.

Виходячи з головної мети роботи, автор ставить перед собою такі завдання:

1. Сформулювати поняття та принципи становлення системи соціального захисту населення в Україні;
2. Провести теоретичний аналіз структури комплексного захисту населення;
3. Охарактеризувати механізм реалізації соціального захисту працездатного населення України;
4. Обґрунтувати роль соціального захисту в забезпеченні життєвого рівня населення України в перехідний період.

В зв'язку з цим необхідно:

- розробити конкретні форми та методи впровадження ефективної зайнятості як головного засобу соціального захисту працездатного населення;
- дослідити теорії мотивації до праці та стимулюючий потенціал доходів працівника в системі соціального захисту;

виявити форми та уточнити методи формування прожиткового рівня населення.

Предмет та об'єкт дослідження. Предметом дослідження є економічні відносини, які виникають в процесі формування соціального захисту, а також механізм підтримки життєвого рівня населення в перехідний до ринкових відносин період. Об'єктом дослідження виступає безпосередньо економічно активне населення, його потреби, інтереси та умови їх забезпечення.

Методологічна та теоретична основа роботи. Теоретичною основою даного дослідження є наукові праці представників різних економічних шкіл (А.Маршалла, Дж.М.Кейнса, Л.Ерхарда, П.Самуельсона, Дж.Гелбрейта, М.Фрідмена, Р.Арона та інших). Серед сучасних українських та російських вчених, які досліджують питання соціального захисту визначаються праці А.І.Барановського, Д.П.Богині, М.В.Брика, П.Д.Гуманюка, Т.І.Заславської, В.Є.Козака, І.І.Лукінова, Ю.І.Палкіна, М.М.Панченко, Б.В.Ракітського, І.М.Рімашевської, В.М.Рутгайзера, Т.Д.Тарасенко, В.К.Черняка, А.А.Чухно, В.І.Щербакова та інших.

Як програмними документами автор широко користувався Конституцією України, Державною програмою економічного та соціального розвитку України, Кодексом законів про працю України та іншими. В дисертації використано дані Державного комітету з статистики, матеріали виконавчих органів влади міста Харкова та інших регіонів країни, результати соціологічних досліджень різних груп населення.

В перебігу дослідження застосовувались методи економіко-статистичного аналізу, синтезу, порівняння, а також групування, індекси, експертні оцінки.

Наукова новизна. Дана дисертація являє собою дослідження, в якому не тільки розглядаються питання формування та функціонування системи соціального захисту, але й певна її роль та

способи підтримання життєвого рівня різних категорій населення України в трансформаційний період. Отже, новизна положень, які виносяться на захист полягає вже у самому поставленні проблеми. Наукова новизна визначена у таких пунктах:

- визначено сучасну економічну концепцію соціального захисту населення, що включає самозароблення та самозабезпечення кожній працездатній людині гідного рівня свого життя, її ділову активність, опору на власні сили;

- обгрунтовано вибір економічно-спрямованої стратегії соціального захисту населення, виходячи з глибокого та затяжного спаду виробництва і зuboжіння переважної частини населення;

- розкрито економічну сутність соціального захисту населення у перехідний період, яка у широкому розумінні розглядається як система відносин між індивідом та суспільством з приводу розв'язання суперечностей між негативними соціальними наслідками ринкової організації виробництва та реальними можливостями людини адаптуватися до них. Вперше зіставлено та розмежовано категорії "соціальний захист" та "соціальна захищеність";

- обгрунтовано, що соціальний захист є категорія похідна відносно ринкової економіки, і тому вихід з трансформаційної кризи, котрий передбачає припинення спаду виробництва в поєднанні з приборканням інфляції та наступне його зростання, являє собою найважливішу умову здійснення соціального захисту у нашому суспільстві;

- обгрунтовано необхідність забезпечення ефективної зайнятості як головного засобу, вирішального фактора соціального захисту працездатного населення, тобто реалізація індивідом свого права на працю є головною умовою забезпечення нормального життєвого рівня;

- сформульовано пропозиції щодо обґрунтування форм та розміру мінімального прожиткового рівня, підвищення соціально-економічного авторитету мінімальної заробітної плати;

- розроблено класифікацію груп населення щодо рівня життєзабезпечення (виділено шість груп населення), котра свідчить про перерозподіл національного багатства на користь заможних і водночас зубожіння населення, що важливо для виявлення соціальної бази здійснюваних реформ, надання адресної допомоги малозабезпеченим групам населення.

Теоретична і практична значимість результатів дослідження.

Теоретичні висновки та результати, що містяться в дисертації, можуть бути методологічним обґрунтуванням окремих положень концепції централізованої та регіональної соціальної політики України перехідного періоду.

Практична значимість результатів дослідження полягає в тому, що розроблені пропозиції щодо соціального захисту та підтримання прожиткового рівня населення сприяють подоланню зниження якості життя громадян України, підвищують ефективність використаних фінансових ресурсів, які адресуються соціальній сфері. Ці пропозиції можуть бути пропоновані для корегування соціальної орієнтації економічних реформ, які впроваджуються в країні.

Основні положення дисертації можуть бути використані в навчальному процесі під час вивчення курсу “Основи економічної теорії “ в темах: “Державне макрорегулювання економіки”, “Доходи: формування та розподіл”, “Споживання, зберігання, інвестиції”, а також на матеріалах дисертації може бути розроблено спецкурс “Соціальна політика перехідного до ринкових відносин періоду” для студентів економічних та технічних спеціальностей вузів України.

Апробація результатів дослідження. За темою дисертації опубліковано 8 наукових праць загальним обсягом 1,8 друкованих аркушив, у тому числі 2 статті, 6 тез доповідей на Міжнародних наукових та міжвузівських конференціях.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається з вступу, двох розділів, заключної частини, 6-и розрахунково-аналітичних таблиць, 4-х схем, 2-х малюнків, списку використаної літератури. Структура роботи сформована з урахуванням мети та завдань, поставлених автором.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність, мета та завдання дослідження, наукова новизна та практична значимість одержаних результатів.

У першому розділі “Економічні основи формування системи соціального захисту населення” аналізуються теоретичні підходи до розробки концепції соціального захисту населення, визначається економічна сутність і структура соціального захисту населення, що формується у трансформаційний період.

Досліджуючи шляхи трансформацій економічної системи та визначення нової концепції соціального захисту, не можна не враховувати глибокої кризи, яка уразила всю економіку України. В ході ринкових перетворень, які проводяться в країні, допущено ряд помилок, котрі призвели посуті до розвалу народного господарства, поставили на межу бідності більшість населення України. Так, понад 32 млн. чоловік, або 63 відсотки всього населення, мають середньодушовий грошовий дохід нижчий за межу малозабезпеченості-68 гривень 10 коп. на місяць (Див.: Економіка України у січні - травні 1996 року. Урядовий кур'єр.- 1996.- 29 червня - с.5). Ми підкреслюємо, що не можна ефективно реформувати соціально-економічний лад, нехтуючи інтересами людини, більшості соціальних верств суспільства. Взагалі,

економічні інтереси людей визначають успіх або провал у досягненні будь-якої мети соціально-економічного курсу держави. Починати реформу з обвального падіння рівня реальних доходів населення безглуздо. Але саме так сталося в Україні на початку 90-х років. В Економічній доповіді Президента України в 1994 році зазначено, що номінальні грошові доходи населення під впливом гіперінфляційного шоку за період 1990-1994 рр. зросли у 4,9 тис. разів, а рівень реальних доходів населення внаслідок спаду виробництва і знецінення національних грошей впав до позначки 19% порівняно з 1991 р. (Див: Економічна доповідь Президента України 1994 р. К., 1994, с. 67).

В цих умовах треба рішуче обирати концепцію соціального захисту населення, яка зможе відповідати процесові загальноекономічних змін.

Стратегічна мета функціональних напрямків соціальної реформи можна подати, на наш погляд, двома кардинальними програмами:

1. Орієнтація на рішення проблем нестабільності шляхом задіявання економічних інтересів і стимулів. Це, без сумніву, повинно включати в себе розвиток ринкових відносин через забезпечення свободи підприємництва та вибору сфер прикладення найманої праці та капіталу; відправлення будь-яких форм інвестування на модернізацію виробництва; пільгове оподаткування усяких форм реконструкції та нововведень у структурну перебудову господарства; довготермінове кредитування великих фірм приватного бізнесу; роботу по зміні психологічних стереотипів особистості на відродження ділової активності, власної ініціативи. Наслідком цього може стати зріст життєвого рівня по параметрам доходів і споживання.

2. Орієнтація на полегшення теперішньої ситуації соціально-економічного становища суспільства, що буде полягати в спробі

здійснення різних форм соціальної допомоги, компенсацій та гарантій мінімального споживання. Дані процеси дозволяють стримувати, в дуже незначних межах, падіння середніх стандартів рівня життя населення.

У виборі тієї чи іншої програми потрібно урахувати таке: перший стратегічний напрямок соціального захисту дає вихід на

- якісне (нетрадиційне) перетворення економічної та соціальної структури (з`явлення соціального статусу "середнього класу" ринкового господарства).

- стимулювання адаптації до ринку з критеріїв ділової та споживчої поведінки, по цінносним пріоритетам розвитку особливості,

- виникнення структур та організацій по пристосуванню до ринкових відносин найменш захищеної частини населення: пенсіонерів, малоімущих громадян, інвалідів і т.п.

Проте, слід зауважити, що натиск на вирішення даної програми потребує мобільного законодавчого (юридичного) закріплення усіх іновацій. Також виникає диспропорція в фінансуванні теперішнього та довгострокового споживання (фонд споживання та накопичення в бюджеті) та грошового забезпечування програм соціальної допомоги.

- прийняття за основу другого напрямку стратегії на поліпшення теперішньої ситуації комплексом форм та способів соціального захисту населення дозволить отримати швидку віддачу у вигляді зниження соціально-політичної напруженості в суспільстві. Але треба взяти до уваги той факт, що дана стабілізація не міцна: будь-яка нова державна кредитно-фінансова політика або інфляція, що не контролюється, зведе нанівець усі раніше досягнуті результати. Крім того, обумовлює "проїдання" бюджету та заміщує пріоритет ділової поведінки звичкою утриманства.

Становлення та розвиток другої стратегії упереджувачого регулювання з бігом часу втрачає свою ефективність, т.я.руйнування старих структур, цільових орієнтацій відбувається швидше, ніж формування нових. Часовий розрив не несе позитивних перемін в трудовій активності населення. А різноманітність методів соціальної допомоги на фоні часового проміжку посилює урівнювальну тенденцію "утриманства".

Нема сумніву, що вибір стратегії діяльності владних структур неможливий без урахування реальної ситуації в регіоні.

Щодо населення Харківської області: на теперішній час 56,9% населення перебуває у працездатному віці і 24,5% - молодше працездатного (резерви); старше цього віку становить лише 18,4% населення і приріст цієї групи буде можливо складати 1,5 - 2% в рік. (Див.: Звіт про статтевікову структуру населення Харківської області в 1995 р. Харк. обл.Стат. управління, Харків, 1995. - с.31). Тобто, протягом досить тривалого періоду основну масу населення буде становити працездатне. І природньо, якщо тенденція до отримання допомоги збережеться, то в найближчі роки бюджету області не буде достатньо для структурної перебудови економіки - уся більша його частина буде витрататись на різні форми соціальної допомоги.

Урахування всього, що перелічено вище, дозволило нам в дисертації зробити пропозицію про необхідність вибору курсу на реалізацію стратегічних завдань шляхом активного використання економічних інтересів і стимулів (1 програма дії). На нашу думку, необхідною умовою ефективності соціальних гарантій та економічних стимулів в Україні є здатність держави забезпечити економічну самостійність і певний соціальний статус кожної людини, її фізичне здоров'я і моральний комфорт. Це, в свою чергу, передбачає ділову активність самого суб'єкта, яка забезпечує подолання утриманських стереотипів, а також дає змогу знайти

подолання утриманських стереотипів, а також дає змогу знайти особливі якості, необхідні для участі в конкуренції на ринку праці.

Проблема вибору стратегічного курсу соціального захисту, безумовно, породжує дві теоретичні концепції розвитку суспільства. На наш погляд, це може бути теорія "соціально-спрямованого розвитку". Друга теоретична платформа, на нашу думку, більш перспективна, зорієнтована на кардинальні реформи в економіці і соціальній організації суспільства. Вона припускає ділову активність самої людини як першооснову соціального захисту всього працездатного населення. Соціальний захист є категорією похідною відносно економіки, отже без економіки, котра нормально функціонує, неможливо збудувати ефективну систему соціального захисту населення. Тому вибір стратегії реформування повинен бути орієнтованим, на нашу думку, на швидке відродження та зріст економіки України. А функціонування соціального захисту населення буде опиратися, в свою чергу, на головний ефект економіки - забезпечення свободи вибору особливості в задоволенні своїх потреб у сфері прикладення праці та стабілізації рівня населення.

Економічне обґрунтування системи соціального захисту витікає з функціонування нормального відтворювального процесу та ефективного використання сукупного суспільного продукту. Падіння темпів відтворення, яке відбувається на даному етапі, наприклад, зниження обсягів виробництва та загальне падіння народжуваності - вимагає перегляду мети використання додаткової вартості в межах усієї системи виробничих відносин і підсистеми відтворювання населення. В створенні суспільного продукту безпосередньо або опосередковано бере участь усе населення; так як ті, які працюють безпосередньо беруть участь у процесі виробництва; ті, які ще не працюють, живлять майбутній ринок праці; а ті, які

вже не працюють - минулою своєю працею підтримують джерело існування свого і нового покоління.

Виходячи з цього, використання продукту виробництва в умовах становлення ринку повинно бути підпорядковано такій меті: 1) соціальна підтримка, певні гарантії мінімуму та можливості підвищити свій добробут для зайнятого населення; 2) капітаталовкладення та підтримка покоління, що підростає; 3) соціальна допомога і захист тих, хто вже не зайнятий у виробництві. Крім того, сучасні економічні умови, котрі полягають в недосконалості соціальної організації, коли життєвий рівень падає не внаслідок економічної поведінки людини, а в результаті дій негативних факторів загальноісторичного характеру, включають до цієї мети завдання припинення процесу зубожіння та компенсацію вимушених життєвих незручностей (вік, втрата працездатності, безробіття, низький дохід і т.д.). Згадана мета, на наш погляд, і відповідає економічній сутності системи соціального захисту населення в умовах трансформаційної економіки.

Соціальний захист періоду становлення ринкового господарства у широкому розумінні слова можна зрозуміти як систему відносин між індивідом і суспільством з приводу розв'язання протиріч між негативними соціальними наслідками становлення ринкової організації виробництва і реальними можливостями людини адаптуватися до них.

У вузькому розумінні соціальний захист можна трактувати як форми і методи матеріальної допомоги різним групам населення, що спрямовані на утворення і підтримку нормальних умов життєдіяльності, поліпшення якості життя, економічну та психологічну адаптацію в суспільстві. Різні категорії населення мають різні можливості адаптації до ринкової економіки. В залежності від цього в роботі виділяються такі об'єкти соціального захисту: 1) ті, які зайняті у різних сферах економіки; 2) безробітні;

3) ті, які вже не працюють - особи непрацездатного віку (пенсіонери, люди похилого віку); 4) ті, які ще не працюють - особи допрацездатного віку (діти дошкільного віку, учні шкіл, студенти).

В дисертації ми навели і розглянули соціальний захист як комплексну систему у вигляді структури її функціональних напрямків, яка складається з економічних гарантій, соціальних компенсацій і соціальної допомоги.

Відправною точкою в розумінні соціальних гарантій є те, що усунення всіляких перешкод до розвитку будь-якого виду підприємництва (рівноправність усіх форм власності, створення ринку праці, регулювання виробництва на основі попиту та пропозиції, свобода вибору особистих переваг та інше) само поступово вирішує проблеми соціального захисту нарощуванням темпів виробництва і формування широкого споживчого ринку - загальним зростом економічного добробуту.

Сутністю компенсації є гарантія реальної цінності праці, витраченої раніше, коли номінал матеріальної винагороди буде періодично співвідноситись з темпами інфляції. В межах компенсацій слід розрізнити разове відшкодування витрат від інфляції та автоматичне корегування грошових доходів на базі змінень індексів цін (індексація). У світовій практиці існують прецеденти економіки, яка повністю або частково індексується. На наш погляд, умови побудови ринкової організації господарства відповідають частковій індексації (фіксація доходів на рівні інфляції), також нестабільність, монополізація, гіперінфляція сприяють зростанню цін при збільшенні грошових виплат.

Соціальну допомогу слід розуміти як екстрені програми боротьби з бідністю, підтримку малоімущих та найбільш вразливих категорій населення. Вона може подаватись

По ходу дослідження автор визначає економічні та соціальні заходи, які спрямовані на захист працездатного населення:

- забезпечення системи ефективної зайнятості, підготовки і перекваліфікації кадрів, котра дозволяла б кожній людині знаходити застосування своїм особистим здібностям у відповідній сфері діяльності; заходи щодо створення нових робочих мість;

- макроекономічне регулювання процесу формування доходів, заходи щодо часткової індексації доходів та заощаджень;

- офіційне встановлення реального рівня прожиткового мінімуму;

- розвиток системи соціального страхування, що базується як на обов'язкових, так і на добровільних засадах;

- здійснення в межах соціального партнерства узгоджених дій по стабілізації цін і стриманню інфляції;

- заходи щодо захисту населення як споживачів (контроль за якістю товарів, дотримання прав покупця).

Усі вищезгадані форми соціального захисту працездатного населення однаково важливі та необхідні. В той же час вирішальними факторами, основоположними засобами соціального захисту працездатного населення, на нашу думку виступають забезпечення ефективної зайнятості та процес формування доходів.

У другому розділі " Роль соціального захисту в забезпеченні життєвого рівня населення України в перехідний період" аналізується ефективна зайнятість як головний засіб соціального захисту працездатного населення, докладно розглянуто мотивацію до праці у тісному зв'язку з доходами населення, а також прожитковий мінімум як основний показник рівня життя.

Організація процесу працевлаштування та соціальний захист робочої сили, яка вивільняється , передбачає те, що будь-яке цивілізоване суспільство прагне досягнення та підтримання оптимального рівня співвідношень між робочими місцями і

претендентами на них, тобто ефективної зайнятості населення. Забезпечення такої зайнятості суспільства у цілому і тим більш у кожному адміністративно-територіальній одиниці можливо при наявності цілого комплексу умов, а саме: поживавленні економічної ситуації та інвестиційної активності; стабільності розвитку виробництва; мобільності трудящих і адаптація їх до перемін в структурі робочих місць; могутньої системи соціально-правової підтримки населення; активній політиці держави у сфері зайнятості та інше. Дотримання цих умов, наприклад, у Японії, Австрії, Швеції дозволяє поєднувати ефективність економіки з соціальною захищеністю трудящих, звести до мінімуму рівень безробіття.

В дисертації робиться висновок про те, що при обґрунтуванні перспективної економічної політики особливу увагу слідє приділяти вибору заходів щодо забезпечення ефективної зайнятості населення. До числа цих заходів належать: формування розвинутої системи прогнозування зайнятості населення в кожній галузі з урахуванням усіх її особливостей; ефективна система освіти, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів, що відповідає вимогам ринкової економіки; удосконалення системи оплати праці, розширення можливостей одержання населенням додаткових доходів (дивіденди від цінних паперів, відсотки по вкладах і т.д.)

Наступний важливий висновок містить в собі те, що для успішного формування соціального захисту працездатного населення в умовах переходу до ринку необхідне посилення його мотивації до праці через одержання власності, прилучення до участі в управлінні капіталом та виробництвом, забезпечення об'єктивної оцінки та заохочення трудових заслуг шляхом нормальної оплати праці.

Виконані дослідження дозволили виявити ряд особливостей сучасного формування мотиваційного механізму:

1) в сучасних умовах практично відсутні цінні орієнтації та спонукальні мотиви трудової діяльності ;

2) посилення мотивації ще тесніше для переважної більшості працівників пов'язано з економічним важелем, яким є заробітна плата;

3) не менш важливим елементом мотивації має бути створення можливостей кожному працівнику для творчого розвитку, виявлення завзятості, своїх унікальних в професійній підготовці якостей та здібностей.

В роботі показано, що усі види доходів працівника (від трудової діяльності, власності соціальних пільг і виплат) є джерелом задоволення його потреб, підтримання рівня життя, і в більшому чи меншому ступені також мають стимулюючий потенціал. Разом з тим причини ослаблення соціального захисту населення України полягають в ускладненому, непристосованому механізмі формування цих доходів. Досягнення вагомого і стабільного зростання реальних доходів населення в умовах продовження виробничого спаду (особливо в промисловості) не є реальним, бо поки що відсутні конкретні джерела для стабільного приросту доходів на здорових економічних засадах. А це означало б зростання і ритмічність власного товарного виробництва, підвищення його якості, зниження собівартості та цін на кінцеві вироби та ринковий попит.

Введення в практику соціальних нормативів показника "прожитковий мінімум" означає використання принципу відтворювального підходу як методологічної основи розробки механізму соціального захисту населення, конкретизує провідні напрямки захисту рівня життєзабезпечення громадян, змінює практику організації робіт щодо соціального захисту: відомо, що прожитковий мінімум виступає як найважливіший норматив для розрахунку низки економічних і соціальних показників.

✓ Прожитковий мінімум означає рівень доходу, що забезпечує придбання мінімального набору матеріальних благ та послуг, які необхідні для забезпечення життєдіяльності людини при певному рівні соціально-економічного розвитку країни. З введенням цього показника в реальну практику уряд бере на себе роль гаранта по відношенню до усіх громадян, офіційно гарантуючи кожному громадянину певний рівень споживання.

Проте, ми спостерігаємо суттєвий відрив мінімального прожиткового рівня від мінімальної заробітної плати. Є неприпустимим той факт, що мінімальна заробітна плата (також як і мінімальна пенсія) становлять 15 гривень при офіційно розрахованому прожитковому мінімумі у 68 гривень 10 коп. на місяць. Це свідчить про те, що мінімальна заробітна плата, яку установлює держава, будучи в 4,5 рази меншою, ніж прожитковий мінімум, не є гарантом елементарного життєзабезпечення, нормального відтворення робочої сили.

Низький рівень мінімальної заробітної плати, перш за все, породжує бідність, причому серед більшості населення. На базі мінімальної заробітної плати побудована система пенсій, допомог, стипендій та інших виплат. Мінімальна зарплата повинна бути достатньою не тільки для підтримання фізичного життя, але й для відтворення здібностей людини до праці хоча б у самому його простому вигляді.

Необхідно установлювати і підтримувати певне співвідношення між рівнем мінімальної зарплати і прожитковим мінімумом. Зарубіжний досвід свідчить про доцільність перевищення рівня мінімальної зарплати в порівнянні з розміром прожиткового мінімуму. Вітчизняні вчені стверджують, і ми розділяємо цю позицію: мінімальна заробітна плата повинна бути вище прожиткового мінімуму приблизно на 20%. Проте, програма поетапного зближення мінімальної зарплати і прожиткового

мінімуму не виконується в результаті помилок у соціально-економічних питаннях трансформації, припущених урядом.

В той же самий час потрібен певний, економічно і соціально обґрунтований відрив мінімальної зарплати від таких соціальних показників як мінімальна пенсія, мінімальна допомога по безробіттю та інші соціальні виплати. Якщо згадані соціальні виплати збігаються з мінімальною зарплатою, то вони забезпечують однаковий стандарт споживання для тих громадян, що працюють, і тих, що не працюють, тоді зникає інтерес до зароблення коштів, формується прагнення до одержання їх іншими способами, в тому числі і кримінальними. Отже, щоб не втратити економічні стимули до праці, зняти негативні наслідки значного відриву мінімальної зарплати від прожиткового мінімуму слід підтримувати та регулювати певні співвідношення між ними, а також відновити вирішальну роль зарплати, і передусім мінімальної, в структурі загальних доходів громадян. Ці дії повністю залежать від держави.

Надійне державне регулювання прожиткового мінімуму може бути забезпечено через прийняття Закону "Про мінімальний життєвий рівень". Введення на його основі в постійну практику прожиткового мінімуму, по-перше, дозволить відпрацювати більш надійну систему адресної підтримки малозабезпеченим громадянам. По-друге, співвідношення прожиткового рівня з мінімальною зарплатою буде свідчити про певний рівень споживання громадян з різними рівнями доходів.

Отже, прожитковий мінімум є придатним для соціального контролю за рівнем доходів, причому, не тільки мінімальних, але й середніх і високих (для останніх не для запобігання їх зросту, а для прогресивного оподаткування). Він повинен не просто ілюструвати явища, як це має місце в нашому соціально-економічному житті, а бути показником, за яким повинен звітувати наш уряд, проводячи реформи в країні. Співвідношення грошових доходів громадян з

прожитковим мінімумом виступає тут як узагальнений індикатор споживчих можливостей громадян.

Використовуючи як класифікаційну ознаку мінімальний прожитковий рівень, співвідношення з ним грошових доходів громадян, частку витрат на продукти харчування, в дисертації представлено структуру сучасного суспільства щодо рівня життєзабезпечення, її динаміку та ролі окремих соціальних груп в подоланні витрат реформи.

Автором виділено 6 груп населення щодо життєзабезпечення: 1) громадяни, котрі знаходяться на межі зубожіння; 2) бідні; 3) малозабезпечені; 4) забезпечені; 5) багаті; 6) дуже багаті.

Класифікація населення за переліченими групами свідчить, що прискореними темпами за чотири останніх роки відбулося розшарування суспільства. Збільшення кількості громадян або сімей, які опинилися у числі бідних або низькозабезпечених груп, супроводжувалось одночасно швидким перерозподілом національного багатства на користь заможним. Це свідчить про те, що усі витрати реформування економіки України прийняли на себе в основному громадяни, котрі належать до категорії бідних та забезпечених нижче середнього рівня.

У висновках на підставі теоретичних узагальнень розроблено рекомендації, котрі можуть бути застосовані у процесі формування системи соціального захисту населення в умовах трансформаційної економіки.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ відображені в публікаціях:

1. Ермоловская О.Ю. Социальная защита населения: вопросы, поднятые реформой // Проблемы изучения экономической теории, макро - и микроэкономики: Тезисы докладов Международной научно-практической конференции. - Харьков, 1994. - 0,2 д.л.

2. Ермоловская О.Ю., Власенко Н.В. Регулирование занятости: новые тенденции и направления // Проблемы изучения экономической теории, макро - и микроэкономики: Тезисы докладов Международной научно- практической конференции. - Харьков, 1994. - 0,2 д.л.

3. Бережной В.М., Ермоловская О.Ю. Формирование доходов населения в условиях рыночной экономики // Трансформация культуры в системе высшего технического образования: Тезисы докладов Международной научно-практической конференции . - Харьков, 1995. - 0,2 д.л.

4. Ермоловская О.Ю. Проблемы развития социального обеспечения в Украине // Трансформация культуры в системе высшего технического образования: Тезисы докладов Международной научно-практической конференции. - Харьков, 1995. - 0,2 д.л.

5. Ермоловская О.Ю. Экономические аспекты социальной защищенности обучаемых // Организационно- методические аспекты подготовки и государственной аттестации бакалавров и специалистов в системе ступенчатого образования: Тезисы докладов межвузовской научно-методической конференции. - Харьков, 1995. - 0,2 д.л.

6. Кривцов О.С., Ермоловська О.Ю., Бережний М.В. Ринок, освіта, соціальний захист // Образование в современном обществе: проблемы, теория, практика: Доклады и сообщения на Международной научно-практической конференции 25-27 сентября 1996г. - Одесса, 1996. - 0,2 д.л.

7. Ермоловская О.Ю. К вопросу о социально-экономических основах социальной защиты населения // ХАПНТЭИ ИЛ. - 1996. - №151. - 0,3 д.л.

8. Бережной В.М., Ермоловская О.Ю. Социальные компенсации как регулятор денежных доходов населения. // ХАПНТЭИ ИЛ. - 1996. - №152. - 0,3 д.л.

Ермоловская О.Ю. Социальная защита как фактор стабилизации жизненного уровня населения в условиях трансформационной экономики.

Диссертация (рукопись) на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.09.03. - труд, заработная плата и уровень жизни, Харьковский государственный университет, Харьков, 1996.

Защищается восемь научных работ, которые содержат теоретические исследования сущности и механизма реализации социальной защиты населения в условиях трансформационной экономики. Дано категориальное определение «социальной защиты» в широком и узком смысле слова. Проанализирована роль социальной защиты в обеспечении жизненного уровня населения Украины и предложен механизм реализации форм социальной защиты через обеспечение системы эффективной занятости, макроэкономическое регулирование процесса формирования доходов и официальное установление реального уровня прожиточного минимума.

Ermolovskaya O.Y. Social Defence as Stabilizing Factor of Living Standards of the Population under Conditions of the Transforming Economy. Manuscript for degree (Economic Sciences) application on the speciality 08.09.03 - labour, salary and living standards, Kharkov State University, Kharkov, 1996.

8 papers, which contain theoretical research of essence and mechanism of realization of social defence of population in the Ukraine under conditions of transforming economy. The definition of

the category «social defence» in the broad and narrow sense of the word is presented. The role of Social defence in the quaranteeing of population normal living standards in the Ukraine has been analysed. The mechanism of social defence throug the system of effective employment, makroeconomic regulation of forming of income and official fixation of real living wage are proposed.

Ключові слова: соціальний захист, ефективна зайнятість, формування доходів, рівень життя.

АВ 36.658

Відповідальний за випуск Бережний В.М.

Підписано до друку 21.12.1996. Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Ум.-друк. арк. 1,0. Зам. № 15. Тираж 100 прим.

Адреса видавця та поліграфпідприємства:
ТОВ "Енсі", м. Харків, пров. Студентський, 8.